

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Ana dilimiz milli sərvətimizdir

21 fevral – Ana Dili Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2018

Tərtibçilər:

**Ruhiyy  Məmmədli
Sevil  hm dova**

Redaktor:

Könül A zad 

** xtisas redaktoru v 
buraxılışa məsul:**

 hla Qəmbərova
 m kdar Mədəniyyət işçisi

Ana dilimiz milli sərvətimizdir: 21 fevral – Ana Dili Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin  h r, qəsəbə, kənd kitabxana filialları   n hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, F. K  erli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası; t rt.ed. R. Məmmədli; ixt.red. v  burax.məsul  .Qəmbərova; red. K. A zad . - Bakı: F.K  erli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası, 2018.-40 s.

Tərtibçidən

Hər bir millətin varlığının mühüm amillərindən biri olan ana dili heç vaxt yaddan çıxmayan, unudulmayan qürur mənbəyidir. Tarix boyu başı bəlalar çəkmiş Azərbaycan xalqı zaman-zaman repressiyalara məruz qalsa da, öz ana dilini qoruyub saxlaya bilmişdir. Beynəlxalq Ana Dili Günü hər kəsə öz doğma dilinin varlığını hiss etmək, onunla qürur duymaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək hüququ olduğunu bir daha xatırladır. Ən sadə şəkildə desək, dil ünsiyyət vasitəsidir, bununla bəhəm, dil millətin simasını səciyyələndirən amillərdən biri, bəlkə də, birincisidir. Xalqın taleyi, onun mənliyi, mənəviyyəti və mədəniyyəti olan dil cəmiyyətin təşəkkülü və inkişafı ilə birgə yaranır, tərəqqi edir. İnsanın təkamülündə ana dilinin rolu böyükdür. Dil cəmiyyətin ən dəyərli mənəvi sərvətidir. Hər bir xalqın inkişafı, həyatı, mübarizəsi onun dili ilə sıx bağlıdır. Belə ki, hər bir xalq öz tarixini, milli mənəvi dəyərlərini, adət-ənənəsini gələcək nəsillərə məhz dil vasitəsilə çatdırır. Dilimizin inkişafında, onun uşaqlara sevdirməsində kitabxanaların rolu əvəzilməzdir. Öz fəaliyyətində Ana dilimizin uşaqlara aşılması, onlara sevdirməsini əsas tutan kitabxanamız, bu istiqamətdə daha yaxşı nəliyyətlər əldə etmək məqsədilə aşağıdakı metodiki vəsaiti sizə təqdim edir. Vəsaitdə ana dilimizin keçdiyi tarixi yollar işıqlandırılmaqla yanaşı, mövzu ilə əlaqədar keçirilə biləcək tədbirlərlə bağlı məlumatlar da öz əksini tapmışdır. Metodik vəsait iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə “Azərbaycan dili milli varlığımızın aynasıdır” adlanır. Bu hissədə ana dilimizin inkişaf tarixindən, bu sahəyə dair qəbul olunmuş sərəncam və qanunlardan söhbət açılır. Vəsaitin “Ana dilim şirindir” adlı ikinci hissəsində kitabxanalarda mövzu ilə əlaqədar keçiriləcək tədbirlər haqqında məlumat verilir.

Azərbaycan dili milli varlığımızın aynasıdır

21 fevral bütün dünyada Beynəlxalq Ana Dili Günü kimi qeyd olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 1999-cu ilin noyabrında Banqladeş səfirinin təşəbbüsü ilə fevralın 21-ni Beynəlxalq Ana Dili Günü elan edib. Hadisənin tarixi isə bir qədər də əvvələ gedir. 21, 22 fevral 1952-ci ildə Pakistanda benqal dilinin qadağan edilməsinə etiraz olaraq keçirilən aksiyada polis və silahlı qüvvələrin müdaxiləsi nəticəsində 3 nəfər şəhid olmuşdur. Banqladeş nümayəndələri fevralın 21-ni məhz həmin şəhidlərin xatirəsinə ehtiram əlaməti kimi “Ana dili” günü adlandırılması haqqında müraciət ediblər. Beləliklə, də YUNESKO-nun növbəti iclasında 21 fevral Beynəlxalq Ana Dili Günü elan olundu. Düz 9 ildir ki, dünyada məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dillərin qorunması məqsədilə hər il keçirilən Beynəlxalq Ana Dili Günü hər kəsə öz doğma dilinin varlığını hiss etmək, onunla qürur duymaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək hüququ olduğunu bir daha xatırladır. Bəli, dil ünsiyyət vasitəsi olmaqla yanaşı, millətin simasını səciyyələndirən amillərdən biri, bəlkə də, birincisidir. O, hər hansı bir xalqın varlığının təzahürü, onun milli sərvəti, qan yaddaşdır.

Dil hər bir xalqın etnik fərdiliyini özündə təcəssüm etdirən çox mühüm bir amildir. Hər bir xalqın dili onun siyasi, ictimai, mədəni həyatı ilə sıx bağlı olur. Həmin sahələrdəki dəyişikliklər, bir qayda olaraq dildə də öz əksini tapır. Dil tarixinin müxtəlif dövrlərə və həmin dövrlərin çeşidli mərhələlərə ayrılması da xarici və daxili amillərdən asılı olur. Bu dövr və mərhələlər özündən əvvəlki dövrə və ya inkişaf mərhələsinə görə yeni dövr və ya yeni mərhələ adlanır. Əski türk dillərindən olan Azərbaycan dili də bu baxımdan istisnalıq təşkil etmir.

Dünyanın tarixi təcrübəsi göstərir ki, xalqların ana dilinin təşəkkülündən sonrakı inkişafı, müxtəlif dillər əhatəsində nüfuz qazanması dövlətin və millətin məxsusi dəyərlər üzərində təkamül prosesi keçmiş ilə sıx bağlıdır. Bu mənada kökü çox-çox qədimlərə gedib çıxan Azərbaycan dilinin də formalaşması tarixi vardır. Dilimizin daima təmasda olduğu türk dilləri içərisində ədəbi, ictimai-siyasi, ideoloji mövqeyinin tarixi mərhələlərə uyğun şəkildə möhkəmləndirilməsi onu zəngin əsaslar üzərində formalaşan dil kimi səciyyələndirir. Bəli, Azərbaycan dili öz varlığını qorumaq üçün ardıcıl mübarizə aparmış, mənsub olduğu xalqla birlikdə inkişaf edərək çoxsahəli dünyəvi elmi dil səviyyəsinə yüksəlmişdir. Dilimiz dünya dilləri içərisində gözəlliyi, avazı ilə seçilən, uzaq tariximizi bu gün də yaşatmağa kömək edən bir dildir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dili türk dillərindən biridir, türk, qaqauz, türkmən dilləri ilə birlikdə Altay dili ailəsinin oğuz yarımqrupuna daxildir. Dilimiz Azərbaycandan başqa, Rusiyada, xüsusilə Dağıstanda, Gürcüstanda, İranda, İraqda, Türkiyədə, Suriyada, Ukraynada, ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Almaniya, habelə Qazaxıstanda, Özbəkistanda və Türkmənistanda yayılmışdır. Ana dilimizdə danışanların ümumi sayı təqribən 50 milyon nəfərdir.

Azərbaycan dilinin yazısı XIII əsrdə formalaşmağa və ədəbi ümumoguz ənənələri dilindən ayrılmağa başlamışdı. Həmin proses əsasən XV-XVI əsrlərdə başa çatmışdı. Həmin dövr Azərbaycan dilinin çiçəklənmə dövrü idi. Nəsimi, Xətai və Füzuli kimi klassik şairlər ədəbi Azərbaycan dilində yazıb yaradırdılar. Ensiklopedik məlumatlara görə, Azərbaycan dilinin təşəkkülündə eramızın 1-ci minilliyində Azərbaycan ərazisində məskunlaşmış hun, bulqar, Xəzər, on oğuz, basil, peçeneq və s. türkdilli tayfalar iştirak etmişlər. Azərbaycan dilinin ümumxalq dili formasının təqribən VII-IX əsrlərdə sona

çatması ehtimal edilir. Belə bir məlumat var ki, hələ V əsrdə müasir Azərbaycan ərazisindəki Qafqaz Albaniyasında mövcud olmuş əlifba ilə dini və bədii məzmunlu orijinal kitablar və tərcümə kitabları yazılmışdı. VII-IX əsrlərdə Azərbaycan mədəniyyətinə ərəblərin, XI əsrdə isə iranlıların təsirinin güclənməsinə baxmayaraq, Azərbaycan dili öz inkişafından qalmamışdı. Azərbaycan dili uzun bir müddət "türki", "türk dili", "Azərbaycan türkcəsi", bəzən isə "tatar dili", "Qafqaz tatarlarının dili" (xüsusən rus dilində yazılmış əsərlərdə) adlandırılmışdır. Müasir Azərbaycan ədəbi dili canlı danışiq dili ilə tarixən üzvi surətdə bağlı olub, qarşılıqlı əlaqə şəraitində inkişaf etmişdir. Azərbaycan dili qrammatik quruluşuna görə türk dillərinin ümumi qrammatik əsaslarına uyğundur. Müasir Azərbaycan dilində sadə və mürəkkəb cümlələrin bir çox növü ilə ən mürəkkəb fikri məqsədəuyğun çalarlıqla ifadə etmək olur. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin əsası türk dillərinə mənsub ümumi mənşəli sözlərdir. Müasir Azərbaycan dilində alınma sözlər də var. Alınma sözlər əsasən dilimizə müxtəlif tarixi dövr və hadisələrlə əlaqədar olaraq, ərəb, fars, rus və Avropa dillərindən keçmişdir.

Azərbaycan ədəbi dilinin lüğət tərkibində 100 minədək söz var. Dilimizin şərq (Quba, Bakı, Şamaxı dialektləri, Muğan və Lənkəran şivələri), qərb (Qazax, Gəncə, Qarabağ dialektləri və Ayrım şivəsi), şimal (Şəki dialekti və Zaqatala-Qax şivəsi), cənub (Naxçıvan, Ordubad, Təbriz dialektləri və Qərbi Azərbaycan-İrəvan şivəsi) dialektləri və şivələri mövcuddur.

Azərbaycan ədəbi dilinin təqribən min illik tarixi var. IX-X əsrlərdə şifahi, XI əsrdən isə yazılı qol üzrə formalaşan Azərbaycan ədəbi dili əsasən üç inkişaf dövrü keçmişdir: ümumxalq dili əsasında ədəbi dilin formalaşması və inkişaf dövrü (IX-XVIII əsrlər); milli dil əsasında ədəbi dilin qurulması və sabitləşməsi dövrü (XIX əsr və XX əsrin başlanğıcı); milli

ədəbi dilin dövlət dili kimi yenidən qurulması dövrü. Birinci dövrün başlanğıcında şifahi ədəbi dil əsas rol oynamışdır. Həmin dövrün ən zəngin abidəsi "Kitabi Dədə Qorqud"dur. XIII-XIV əsrlərdə yazılmış bir çox əsərlərin yetkin dili ədəbi dil əsaslarının daha əvvəllər yarandığını göstərir.

Dili xalq yaradır. Lakin onun yaşayıb nəsildən-nəsilə ötürülməsi, görkəmli şəxsiyyətlərin, qüdrətli dövlət başçılarının hesabına başa gəlir. Dilin durmadan zənginləşməsi onun statusundan, işlənmə arealından çox asılıdır. Ölkələr işğal olunanda dilin də sərhədləri daralır, hüdudları da pozulur. Dil də insan kimi əsir düşür, cəmiyyətdən təcrid olunur, funksionallığını itirib aradan çıxır. Min illər boyu folklorda, xalq nəğmələrində məişət qayğılarında özünü tanıdan ana dilimiz təxminən 500 il əvvəl Səfəvi hökmdarı, şair Şah İsmayıl Xətəinin zamanında geniş fəaliyyət statusuna yüksələ bildi. Bu vaxta kimi türkün zəfər yürüşləri, oğuzların hərbi səfərləri, qanunları, fərmanları farsca, ərəbcə yazılırdı. Beləliklə, Şah İsmayıl Xətəi tarixdə qurucu yaradıcı türklərdən biri kimi qalan ana dilimizin də sərhədlərini ölkənin hüdudları kimi genişləndirdi.

Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi hüquqi aktlarla təsbit olunması məsələsi hələ 20-ci əsrin əvvəllərində – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hakimiyyəti dövründə də aktualıq kəsb etmişdir. O zaman parlamentin istifadə etdiyi dil Azərbaycan türkcəsi idi. Qeyri millətlərdən olan yerli əhalinin nümayəndələri çıxışlarının rus dilində olmasını təklif edəndə parlamentin iclaslarından birində bu məsələ geniş müzakirə olunmuş və xüsusi qərar qəbul edilmişdi. Qərara əsasən parlamentin rəsmi dili Azərbaycan dili elan olunmuş, digər millətlərin nümayəndələrinin öz çıxışlarını rus dilində etmələri hələlik məqbul sayılmışdı. Bununla belə rəsmi sənədlər ana dilində tərtib edilirdi.

Azərbaycan dövləti ikinci müstəqillik dövründə xalqın dilinin ümumişlək səviyyəyə çatması, dünya sisteminə daxil olması məsələlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Bu prosesi izləyərkən aydınlaşır ki, dilimizin beynəlxalq sistemə daxil olması istiqaməti XIX əsrin sonlarından güclənmiş, dövlətçilik tariximizdə bu proses gerçək rəsmi, nəzəri-təcrübi ifadəsini XX əsrin sonlarından tapmışdır. Azərbaycan dilinin müstəqilliyi ideyaları Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dövlətçilik düşüncələrində önəmli yer alan məsələlərdən biri olmuşdur. 1995-ci ildə ölkəmizin yeni konstitusiyasının qəbul olunması ilə özünün tarixi, mənəvi, siyasi haqqını alan Azərbaycan dili hazırkı dövrə kimi dövlət səviyyəsində müasir vəziyyətini, mövqeyini formalaşdırmaq yönündə mühüm qərar və sənədlərlə əhatələnmişdir. Bu mərhələlərdə dövlətin milli dil siyasətinin uğurla və dolğun aparılması ictimai xarakter daşımaqla həm də ona “dövlət dili” statusu qazandırmışdır. 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hazırlanarkən dövlət dilinin necə adlandırılması ilə bağlı müxtəlif təkliflər olmuşdu və onların çox böyük əksəriyyətində ana dilimizin “Azərbaycan dili” adlandırılması ideyası dəstəklənirdi. Müzakirələrin nəticəsi olaraq 1995-ci il Konstitusiyasının 21-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasında dövlət dilinin “Azərbaycan dili” olması öz əksini tapdı.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin qorunmasına və inkişafına tarixin bütün dövrlərində xüsusi diqqət yetirmişdir. 2001-ci ilin 18 iyununda Ümummilli liderimiz “Dövlət dilinin təkmilləşdirilməsi haqqında ” fərman imzalamışdır. Bu tarixi sənəd dilimizin inkişafı və tətbiqi sahəsində meydana çıxan problemlərin həllində mühüm rol oynamışdır. Həmin fərmanda Azərbaycan Prezidenti yanında Dövlət Dil Komissiyasının yaradılması nəzərdə tutulurdu.

Dünyanın heç bir dövlətində analoqu olmayan belə bir qurumun yaradılması ana dilimizin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsinə daha effektiv şəkildə nəzarət etmək və bu prosesi ümummilli maraqlar kontekstində tənzimləmək məqsədi daşıyırdı. 2001-ci il avqustun 9-da Ümummilli lider Heydər Əliyev yeni fərman “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” mühüm bir sənəd imzaladı. Fərmanda deyilir: “Hər il avqust ayının 1-i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi qeyd edilsin”. Həmin sənədə görə 2001-ci ilin 1 avqustundan etibarən latın qarfikalı Azərbaycan əlifbasına keçid reallaşdı.

2003-cü ilin yanvar ayının 2-də isə Heydər Əliyevin fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasının qanunu” qüvvəyə mindi. Həmin qanunda dövlətin ana dilinə qayğısı sahəsindəki əsas vəzifələri dəqiq şəkildə göstərilmişdi. “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” qanun dövlət dilinin inkişaf proqramının hazırlanmasını və dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsait hesabına həmin proqramın həyata keçirilməsinin maliyyələşdirilməsini hökumətin başlıca vəzifələrindən biri kimi göstərir.

Əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bu siyasət hazırda cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir. Prezidentin “Azərbaycan dilində latın qarfikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı da öz ictimai-tarixi əhəmiyyətinə görə kifayət qədər uğurlu bir sənəd kimi qiymətləndirilməlidir. Bu da cənab prezidentimizin milli-mənəvi dəyərlərimizə, elmin və mədəniyyətin inkişafına böyük diqqət yetirdiyini göstərir. Ən əsas isə nəşr olunmuş həmin kitablar respublikamızın bütün kitabxanalarına və məktəblərinə pulsuz hədiyyə edilmişdir. Bununla da kitabxana

fondlarının latin qrafikalı ədəbiyyatla tamamilə təchizi başa çatmışdır.

Azərbaycan dili statuslu, minillik yaddaş tariximizin bütün incəliklərini ifadə etmək iqtidarında olan, həyatın bütün sahələrinin modullarını özündə əks etdirən, bütün təqiblərə, təzyiqlərə müqavimətli, dünya dilləri sırasında bərabər hüquqlu mövqeli, zəngin yazılı və şifahi ədəbiyyatı olan dildir. Dil millətin hər bir nümayəndəsinə xidmət edən və ən azı bu xidmətə görə hər birimizin borclu olduğumuz sahədir. Və sözün geniş mənasında milli mənlük şüurunun fəvqündə dayanan sahədir. Hər birimiz dilin bizə olan xidməti qarşısında onu qorumalı və yaşatmalıyıq. Dil bütün imkanlarını ifadə etməklə potensial çəkisini nümayiş etdirən sahədir. O, xidməti borcunu heç kəsdən əsirgəmir. Ancaq ondan istifadə edənlər fərqlənir: intellektual səviyyəsinə, qabiliyyətinə, yaşına, dilə olan məhəbbətinə və sairəyə görə.

21 fevral Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə respublikamızın müxtəlif təhsil ocaqlarında, liseylərdə, kitabxanalarda, gimnaziyalarda bir sıra tədbirlər; kitab müzakirəsi, oxucularla söhbət, konfrans, icmal, dəyirmi masa, bu mövzu ilə bağlı rəsm müsabiqəsi, ədəbi-bədii gecə, sual-cavab gecəsi və s. təşkil edilə bilər. Kitabxanalarda Ana Dili Günü ilə bağlı sərgilərin təşkili vacibdir. Sərgi təşkili zamanı aşağıdakı başlıqlardan, sitatlardan istifadə edilə bilər: “Dilimizin ulu səsi Dədə Qorqud abidəsi”, “Azərbaycan dili milli varlığımızın aynasıdır”, “Ana dili xalqın etnik-mədəni varlığının ifadəsidir”, “Dilim dillər tacıdır”, “Dilimiz varlığımız”, “Ana dilimiz qeyrətimiz, milli sərvətimiz”, “Ana dilim şirindir”, “Ana Vətənimin anası dilim”, “Mənim ana dilim-keçmişim, ulum”, “Ana dilim milli qeyrət simvoludur”, “Ana dilimiz qürur mənbəyimizdir” və s.

Kitabxanada həmçinin Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə fevral ayının ilk həftəsindən başlayaraq şagirdlər arasında müxtəlif nominasiyalar üzrə müsabiqə elan edilməsi məqsəduyğundur. Məktəblilər dəyirmi masa, rəsm, referat, mahnı və inşa yazı yarışmalarında özlərini sınaırlar. Fevralın 21-də kitabxanada Beynəlxalq Ana Dili Günü münasibətilə keçirilən tədbirdə müsabiqənin nəticələrinə yekun vurularaq, qaliblərə mükafatlar təqdim edilir. Müsabiqələrin keçirilməsində əsas məqsəd şagirdlərin doğma ana dilini nə dərəcədə bildiklərini üzə çıxarmaq eyni zamanda dilimizin tədrisi səviyyəsini müəyyənləşdirməkdir. Uşaqlar arasında test sorğusu keçirməklə onların ana dilimiz haqqında olan biliklərinin nə səviyyədə olduğunu müəyyən etmək olar. Bu məqsədlə də aşağıda sizə 10 sualdan ibarət testi təqdim edirik.

1. Dünyada neçə dil ailəsi var?

- A. 5
- B. 4
- C. 6
- D. 7

2. Aşağıdakılardan hansı səhvdir?

- A. Hind-Avropa dilləri dünyada mövcud olan dil ailələrindən biridir.
- B. Azərbaycan dili oğuz dil qrupuna aiddir.
- C. Dilimiz ilk dəfə Ş.İ.Xətai tərəfindən dövlət dili elan olunmuşdur.
- D. Azərbaycan dili XVII əsrdə formalaşmışdır.

3. Azərbaycan dili ilk dəfə neçənci ildə dövlət dili elan olunmuşdur?

- A. 1501
- B. 1601
- C. 1991
- D. 1995

4. Doğma dilimiz ilk dəfə kim tərəfindən dövlət dili elan olunmuşdur?
- A. Uzun Həsən
 - B. Şah İsmayıl Xətai
 - C. Məhəmməd Cahən Pəhləvan
 - D. Məmməd Əmin Rəsulzadə
5. Türk dilləri hansı dil qruplarına bölünür?
- A. Altay, qıpçaq
 - B. Oğuz, karluq
 - C. Batu, qırğız
 - D. Oğuz, karluk, qıpçaq
6. Azərbaycan dili aşağıdakı dil qruplarından hansına aiddir?
- A. Karluk
 - B. Qıpçaq
 - C. Oğuz
 - D. Qaqauz
7. Azərbaycan dili ilə bağlı fikirlər konstitusiyamızın neçənci maddəsində öz əksini tapmışdır?
- A.45
 - B.46
 - C.47
 - D.48
8. “Dövlət dilinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərman Heydər Əliyev tərəfindən neçənci ildə imzalanmışdır?
- A. 2001
 - B. 1999
 - C. 2002
 - D. 2000

9. Azərbaycan ədəbi dilini lüğət tərkibində nə qədər söz var?

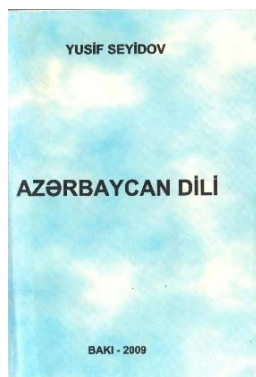
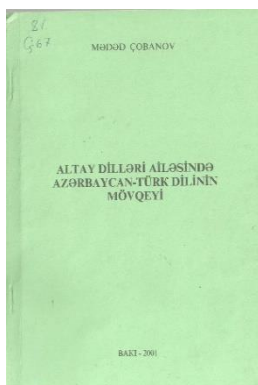
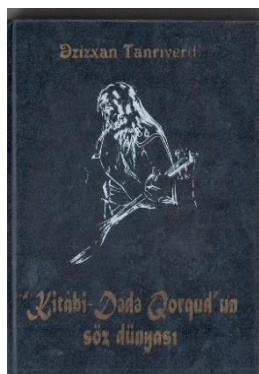
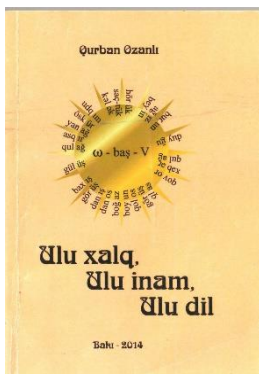
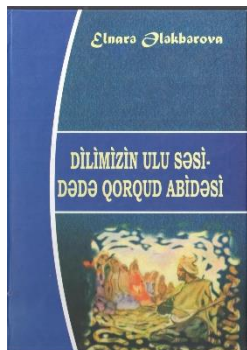
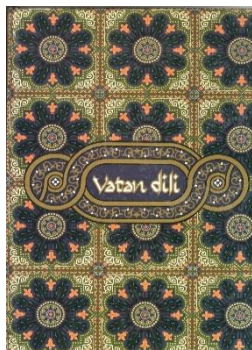
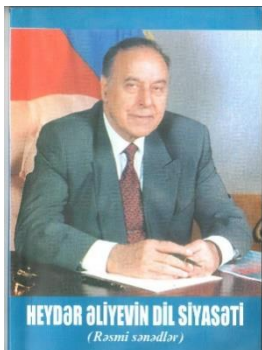
- A. 100 000
- B. 200 000
- C. 300 000
- D. 50 000

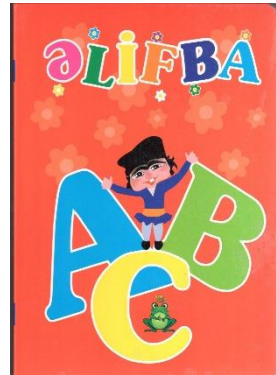
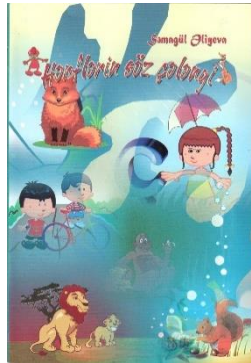
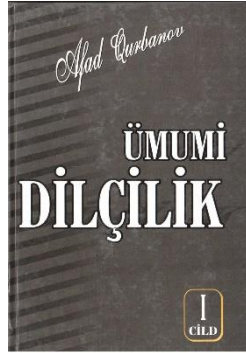
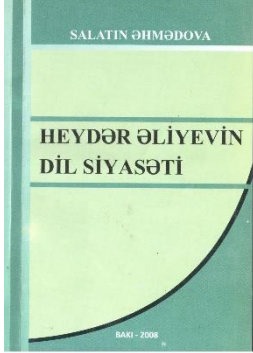
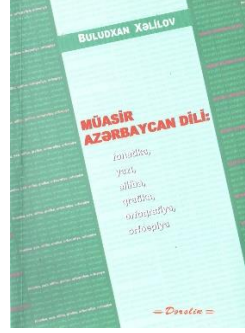
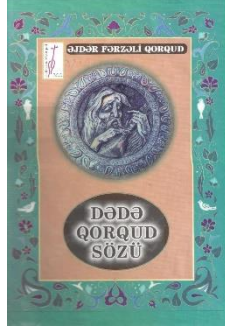
10. “Azərbaycan dilində kütləvi nəşrlərin latın qrafikası ilə həyata keçirilməsi haqqında” sərəncam İlham Əliyev tərəfindən neçənci ildə imzalanmışdır?

- A. 2004
- B. 2005
- C. 2006
- D. 2007

Cavablar :

1.C	6. C
2. D	7. A
3. A	8. A
4. B	9. A
5. D	10. A

Görkəmli şəxsiyyətlərin ana dili haqqında söylədikləri fikirlər:

Ana dilini bilməmək, ana dilini qiymətləndirməmək, şübhəsiz ki, xalq qarşısında böyük qəbahətdir. Hər bir xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur.

Dil hər bir millətin milliliyinin əsasıdır. Ona görə də hər bir gənc öz ana dilini, müasir Azərbaycan dilini ən incəliklərinə qədər bilsin və bu dildən istifadə etsin. Biz müstəqil Azərbaycanda Azərbaycan dilini dövlət dili etdiyimiz kimi, cəmiyyətimizdə də, xalqımızın içində də Azərbaycan dilini mütləq hakim dil etməliyik.

Heydər Əliyev,
Ümumilli lider

Ərəb və fars kəlmə və ibarələrinin şövq və həvəsində olub, ehtiyac olmadığı halda onları ana dilinə qatıb-qarıxdırmaq, bizim əqidəmizə böyük səhvdir. Vaxta ki, ana dilində şeyin özünün məxsusi adı var və yaniki ana dili ilə birmənalı bəyan etmək və bir əhvalatı necə ki, lazımdır söyləmək mümkün olur, insaf deyil ki, elm göstərmək və “mollalıq” izhar etmək iddiatına düşüb, kəlamı qəliz ibarələrlə və çətin anlaşılan ərəb və fars sözləri ilə doldurub, əsil mənanı daha da dərinə salmaq və onun üzünə qəliz ibarələrdən toxunmuş pərdə çəkmək. Dil nə qədər açıq, sadə olsa bir o qədər gözəl, göyçək və məqbul olar.

Firidun bəy Köçərli,
Görkəmli ədəbiyyat maarifçisi, pedaqoq

Ana dili! Bir dil ki, mehriban bir vücud öz məhəbbətin sənə bu dildə bəyan edir. Bir dil ki, sən hələ beşikdə ikən bir lay-lay şəkildə öz ahəng və lətafətini sənə eşitdirib, ruhun ən dərin guşələrində nəqş bağlayıbdir.

Nəriman Nərimanov
İctimai-siyasi xadim, yazıçı

Bizim yəqinimizdir ki, dili dolaşlıq şəxsini fikri də dolaşlıqdır. Doğru və salamat fikirli adamların kəlamı həmişə aydın, açıq və düzgün olur.

“Molla Nəsrəddin” jurnalından

Bədi dil xalqın mənəvi sərvəti olmaqdan əlavə insanların fikrini, hissiyyatını, zövqünü tərbiyə edən çox güclü vasitədir.

Söz qiymətli daşlar kimidir. Bu daşları yaxşı yonub, cilalandırıb ən şərəfli sarayların mərmər divarlarını bəzəmək üçün işlədirlər. Bədi dil xalqın mənəvi sərvəti olmaqdan əlavə, insanların fikrini, hissiyyatını, zövqünü tərbiyə edən çox güclü vasitədir.

Mirzə İbrahimov,
Xalq yazıçısı, dramaturq

Düşüncəsi, ağılı sağlam olan kəs,
Lüzumsuz sözləri söyləməz əbəs.
Qızıqanda dili səbr etsə bir az,
Tutduğu işindən peşiman olmaz.

Nizami Gəncəvi,
Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, şair

Dil könüllər fəth edən
Böyük insan gücüdür
Dili qiymətdən salar

Ucuz söz, hiylə, böhtan.
Elə saxla dilini,
Nə dil səndən utansın,
Nə sən dilindən utan.

Rəsul Rza,
Xalq şairi

İnsanın şərəfinin bir dəlili də nitqidir. Lazımdır ki, hər kəs elə danışsın, elə yazsın ki, onu mümkün mərtəbədə avam da başa düşsün... Həqiqət, qəzetə camaat üçündür, camaat qəzetə üçün deyildir.

Həsən bəy Zərdabi
Azərbaycanın görkəmli nümayəndəsi, alim

Ana dili məhv olarkən, xalq artıq yox olur... Xalqın ağzında dili hələ yaşadığıca xalq da yaşayır. Xalqın əlindən onun əcdadının yaratdığı saysız-hesabsız mirası almaq istəyən zorakılıqdan dözülməz zorakılıq yoxdur. Xalqın əlindən hər şeyi alsanız, o, onların hamısını qaytara bilər: lakin onun dilini alın, heç vaxt bir daha onu yarada bilməz; xalq hətta özünə yeni vətən belə yarada bilər, lakin dili heç bir zaman yarada bilməz, xalqın ağzında dili ölsə, xalq da öldü.

K.D.Uşinski
pedaqoq

Nədir dil ağzında, ey ağı olan,
Hünər xəzinəsinə açardır inan.
Əgər bağlı olsa kim anlar ki,
O, Cavahir satandır, ya muncuq satan.

Sədi Şirazi
Qəzəl janrının görkəmli nümayəndələrindən biri

Əbədi şadlığın şərabi üçün
Sözdən özgə cahanda yox, saqi.
Sözün ölməzliyinə söz yoxdur,
Biz gedərsək də söz qalar baqi.

Məhəmməd Füzuli,
Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri

Əgər məndən soruşsalar ki, milliyətcə kimsən? Hünərlə deyərəm: Azərbaycanlı! Müsahibim inad göstərib öyrənmək istəsə sərvətdən dövlətdən, naz-nemətdən nəyim var: qürur hissi ilə deyərdim: bütün kainat, Yer üzünü təsvir və tərənnüm etməyə qadir sözüm, ana dilim var.

Cəlil Məmmədquluzadə
İctimai xadim, yazıçı, dramaturq

Dil fikri ifadə etmək üçün bir vasitədir. Fikir isə yalnız o zaman fikir olur ki, dillə ifadə edilir, dil vasitəsilə meydana çıxarılır, filosofların dediyi kimi, başqaları üçün obyektivləşdirilir. Bax, buna görə də mən deyirəm ki, ana dilini bilmək əsas məsələdir, bu sizin gələcək işiniz üçün lazımdır.

M.İ Kalinin,
SSRİ dövlət xadimi

Ana dili xalqın ruhudur, mənəvi dünyasıdır.

Bəxtiyar Vahabzadə
Xalq şairi, dramaturq

Ana dilimiz qürur mənbəyimizdir

Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Müstəqil status almış Azərbaycan dilinin geniş tətbiq edilməsi və sərbəst inkişafı üçün münbit zəmin yaranmışdır. Tarixin müxtəlif mərhələlərində dilimizə qarşı edilən haqsızlıqların, təzyiq və təhriflərin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün hazırda ölkəmizdə çox əlverişli şərait mövcuddur. Dil öz daxili qanunları əsasında inkişaf edirsə də, onun tədqiq və tətbiq edilməsi üçün yaradılmış geniş imkanlar bu inkişafın daha sürətli və dolğun olmasına təkan verir.

Bütün xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da dili onun milli varlığını müəyyən edən başlıca amillərdəndir. Dilimiz xalqın keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə onunla birgə olmuş, onun taleyini yaşamış, müxtəlif problemlərlə qarşılaşmışdır. O xalqın ən ağır günlərində belə onun milli mənliliyini, xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub möhkəmləndirmişdir. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu bizim müqəddəs vətəndaşlıq borcumuzdur.

Dilimizin təbliği, onun qorunması bütün kitabxanaların başlıca vəzifələrindən biridir. Kitabxanalarda bununla əlaqədar bir sıra tədbirlər həyata keçirmək mümkündür.

Əgər məqsədimiz uşaqlara öz ana dillərini sevdirmək, ona hörmətlə yanaşmağı öyrətməkdirsə, ilk əvvəl biz kitabxanaçılar bəzi məsələləri nəzərə almalıyıq. Əgər kitabxanaçı öz nitqini düzgün, gözəl, ifadəli qurursa, izah edəcəyi müddəaları aydın, xoşagələn ifadələrlə açıqlayırsa, onun informasiyası, səs tonu, mimika və jestləri fikrin düzgün çatdırılmasına

istiqlamətləndirilsə, həmişə öz böyük məsləhətçisinə bənzəmək istəyən uşaq onun bütün hərəkətlərini özündə əks etdirməyə çalışacaq və beləliklə, dilimizin zəngin incəliklərindən yerli-yerində istifadə edə biləcək. Təcrübələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, kitabxanaçının düzgün qurulmuş nitqi uşaqlarda böyük maraq oyadır.

Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox sənətkarlarımızın yaradıcılığında ana dili mövzusunda geniş yer verilmişdir. Nəriman Nərimanov, Yusif Vəzir Cəmənəmli, Əli bəy Hüseynzadə, Əli Nəzmi, Ömər Faiq Nemanzadə, Cəlil Məmmədquluzadə öz yaradıcılıqlarında ana dili mövzusunda müraciət etmişlər. Kitabxanaçı tərəfindən oxucuları həmin sənətkarlarımızın doğma dilimizə həsr etdikləri əsərlər barədə məlumatlandırmaları məqsədə uyğundur. Ana dilimizlə əlaqədar müxtəlif problemləri öz əsərlərində əks etdirən bir neçə yazığımız haqqında məlumatı sizə təqdim edirik.

Y.V.Çəmənəmli ana dilimizlə bağlı bir sıra məqalələrin müəllifidir. Yazıcının əsərləri 2005-ci ildə 3 cildə nəşr olunmuşdur. Kitabın üçüncü cildində yer alan məqalələr arasında dil haqqında məqalələr öz əksini tapmışdır. “Dil məsələsi”, “Əcəmilik möhürü və onunla mübarizə” adlı məqalələr ana dilimizə həsr olunub. Hər iki məqalədə dilimizin kökünün daha yaxşı öyrənilməsi məsələsi ilə yanaşı, yazıcılarımızın anlaşılıqlı dildə yazmaları, əhalinin dil cəhətdən maarifləndirilmələri tövsiyə olunur. Yazıçı həm də uşaqların ana dilində oxuyub yazmamalarından, yazıcıların farsca yazmalarından, hətta adi cəmiyyət üzvlərinin sənəd və məktub yazdıqları zaman belə fars dilinə müraciət etmələrindən şikayət edir.

Ana dilimizlə bağlı yazıb-yaratmış yazıcılarımızdan biri də Əli bəy Hüseynzadədir. Əli bəy Hüseynzadənin Azərbaycanın amalına həsr etdiyi məqalələri içərisində ana dili ilə bağlı olanları xüsusilə oxucularda maraq doğurur. “Qəzetimizin dili

haqqında bir neçə söz”, “Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?”, “Gözüaçıq tacirlərimizə xitab”, “Yenə dil müşküləti”, “İngilis əşarı türk dilində” kimi məqalələrdə yazıçı dilimizlə bağlı müxtəlif problemlərə toxunur. Yaradıcılığında ana dilimizə geniş yer verən sənətkarlardan danışarkən C. Məmmədquluzadənin adını çəkməmək qeyri-mümkündür.

C. Məmmədquluzadənin “Azərbaycan” məqaləsində də ana dilimizdən söhbət açılır. Məqalədən bir parçanı sizə təqdim edirik:

- Bəzi vaxt otururam və papağımı qabağıma qoyub fikrə gedirəm, xəyalata cumuram. Özümdən soruşuram ki:
- Mənim anam kimdir?
- Öz-özümə də cavab verirəm ki:
- Mənim anam rəhmətlik Zəhrabanu ana idi.
- Dilim nə dilidir?
- Azərbaycan dilidir.
- Yəni vətənim haradır?
- Azərbaycan Vilayətidir.

Dramaturqun “Anamın kitabı”, “Dəli yığıncağı”, “Danabaş kəndinin məktəbi” əsərləri ana dili ilə bağlı əsərlərdir. Cəlil Məmmədquluzadənin əsərləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilinə latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunmuş və kitabxanalara hədiyyə olunmuşdur. Kitabın nəşri dörd cildə həyata keçirilmişdir. Adını çəkdiyimiz əsərlər kitabın birinci cildində yer almışdır. Bu cild 2004-cü ildə “Öndər nəşriyyat ” tərəfindən Bakıda çap olunmuşdur.

Bibliografik icmal

Oxucuların marağına səbəb olan tədbirlərdən biri də icmallardır. İcmallarla əlaqədar mövzu haqqında oxucularda geniş təəssürat yaradır. Bu səbəbdən də C. Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı” əsərinin icmalının keçirilməsi oxucularda maraq doğurar. Yazıçı “Anamın kitabı” tragikomediyasını 1920-ci ildə qələmə almışdır. Əsərdə müstəqillik, soykökə bağlılıq, azərbaycançılıq məsələləri ilə yanaşı, ana dili probleminə toxunulur. Dramda Zəhrabəyim ananın oğulları ayrı-ayrı ölkələrdə təhsil alıb geri qayıtmışlar. Lakin onlar təhsil aldıkları müddətdə öz dillərini unutmuş, qaldıkları ölkələrin dillərini öyrənmişlər. Qardaşlar hətta bir-birlərini də başa düşmür, analarına fikirlərini başa sala bilmirlər. Ananın övladlarını birliyə, qarşılıqlı anlaşmaya dəvət etmək cəhdləri heç bir nəticə vermir. Dram hər bir azərbaycanlı övladını öz dilini sevməyə, ölkə sərhədlərindən kənarında olduqda belə onu unutmamağa çağırır. Əsərlərdən də görüldüyü kimi vətənçilik, ana dili, müstəqillik kimi məsələlər C. Məmmədquluzadənin əsərlərinin əsasını təşkil edir. Bu səbəbdən də oxucular tərəfindən bu əsərlərin oxunması onların ana dilimizə, vətənimizə olan məhəbbətini daha da artırır. Qeyd etmək lazımdır ki, şagirdlərin müxtəlif inşa müsabiqələrində iştirakı onların ana dilimizə maraq və məhəbbətini artırır, onların bu sahədəki qabiliyyətlərini inkişaf etdirir. Ona görə də kitabxanalar tərəfindən bu kimi müsabiqələrin keçirilməsi yaxşı nəticələr verir. Xüsusən şeir müsabiqəsinin keçirilməsi məqsədə uyğundur. Müsabiqədə ən səlis, rəvan, gözəl intonasiyalı şeir deyən və qalib gələn uşaqlara təşkil olunmuş müxtəlif hədiyyələrlə yanaşı, C.Məmmədquluzadə, Ə. Hüseynzadə, Əli Nəzmi, Y. V. Çəmənəminlinin və ana dilimizlə bağlı yazan

başqa yazıçı və şairlərimizin kitablarının hədiyyə olunması onların həvəsini daha da artırır.

Bildiyimiz kimi son zamanlar reklam plakatlarında, televiziya kanallarında sözlərimizin təhrif olunduğunun, bir çox səhvlərə yol verildiyinin şahidi oluruq. Bu kimi halları aradan qaldırmaq üçün kitabxanalar tərəfindən plakatların hazırlanması məqsədə uyğun ola bilər.

Səhnəcik

Kitabxanalarda mövzu ilə əlaqədar hər hansı bir əsərin səhnələşdirilməsinin uşaq psixologiyasına təsiri böyükdür. Ana dilimizlə bağlı C. Məmmədquluzadənin “Dəli yığıncağı” əsərindən bir fraqmentin səhnələşdirilməsi yuxarı sinif şagirdləri üçün maraqlı olar. Onların ana dilimizə olan məhəbbətini daha da artırır.

Məclis vaqə olur şəhərin hakimi Həzrət Əşrəfin idarəsində. Yuxarı başda sandalya üstündə əyləşib Hacı Əşrəf, yanında durub müavini Hacı Nayib. Bir tərəfdə sandalya üstə əyləşib doktor Lalbyuz, qabağında kürsü üstə kağız-kuğuza baxır. Kənardə əyləşib şəhərin mötəbər tacirləri.

Hacı Nayib: Hacılar burada bir vacib məsələ var ki, ondan ötrü də həzrət Əşrəf sizi buraya dəvət edib, amma and verirəm sizi uzun qollu həzrət Abbasa, burada mümkünsə türkcə danışmayaq, çünki Həzrət Əşrəfin mənə qeyzi tutur.

Hacı Cəfər: Hacı ağa, and verirəm səni pəncətəni-əliəbayə bu dəfəliyə bizi əfv buyurunuz və mətləbi bizim dildə bəyan edin ki, başa düşək; çünki necə də ki, sizə məlumdur.

Hacı Məmmədəli: Pəh, pəh, pəh! Maşallah olsun doktor cənablarının elminə; necə də ki, ərəblər deyiblər: zahirindən elm

yağır. A kişi, bizim müsəlmanların yəni həkimləri də bir həkimdirlər? Vallah billah and olsun getdiyim İmam Rzaya, heç baytar da deyillər. Həkim, bax, buna deyərlər ey! Amma heyif ki, deyəsən bizim dili yaxşı bilmir.

Hacı Cəfər: Yəni, Hacı ağa, nə eybi var ki, bilmir?

Hacı Xudaverdi: Yəni, Hacı ağa, bizim dildə nə mətləb var ki, onu bilsin ya bilməsin? Biləndə nə olacaq, bilməyəndə nə olacaq?

Hacı Məmmədəli: (hacılara) Hacı ağa, and olsun Allaha, mən ona təəccüb eləyirəm ki, bu zalım oğlu bizim dili bilməyə-bilməyə dəliləri necə müalicə edəcək?

Hacı Nayib: Yəni Hacı Məmmədəli ağa, dili bilməkdə ya bilməməkdə bir mətləb yoxdur. Odur ki, Hacı Əşrəf də bizim dili bilmir; indi görək bunun bilməməyinin kimə nə zərəri var? Həkim də bunun kimi. Nə eybi var?

Səhərcik

Az yaşlı uşaqlarıda ana dilimizlə bağlı müəyyən təəssürat oyatmaq üçün onların yaşlarını nəzərə alaraq daha sadə və anlaşılıq səhərciklərin hazırlanması münasib olar. Məhz bu səbəbdən də kiçik yaşlı uşaqlar üçün “Sarıköynəklərin nağılı”nı səhnələşdirmək onlarda maraqlı doğurar.

Aparıcı: Yaz gəlmişdi. Hər tərəf yaşılalmış, ağaclar çiçəkləmişdi. Meşə al-əlvan çiçəklərlə örtülmüşdü. Təkcə təbiətdə deyil, canlılar arasında da bir canlanma var idi. Payızda uzaq ölkələrə uçub getmiş köçəri quşlar artıq geri qayıtmışdılar. “Qəhrəmanlarımız” olan Sarıköynəklər də qışı vətəndən

çox-çox uzaqlarda keçirmişdilər. Bu müddət ərzində onlar qızılquşlarla dostlaşmış, hətta onların oxuduğu nəğmələri öyrənmiş, onların çıxardığı səslərlə bir-biri ilə danışmış, beləliklə də, öz dillərini unutmuşdular. Doğma meşələrinə qayıtmış quşların bəziləri köhnə yuvalarını düzəldir, bəziləri isə özlərinə yeni yuvalar qururdular. Meşə sərçələri də ağaclarda və kollarda özlərinə çox ustalıqla səbətəbənzər yuvalar qururdular. Meşə sərçələrinin işləri bitər-bitməz sarıköynəklər yuvaların ağzını kəsdirib döyüşkən bir əda ilə belə dedilər:

Sarıköynəklər: Bu yuvalar bizə məxsusdur. Tez buranı tərk edin.

Meşə sərçələri: Xeyir, bu yuvaları biz özümüzə yeni tikmişik. Siz də bir az zəhmətə qatlaşıb özünüzə yuva qurun.

Aparıcı: Quşların mübahisəsi getdikcə kəskinləşdi. Səs-küyə bütün meşə quşları uçub gəldilər. Meşə sərçələri ilə sarıköynəklər arasındakı mübahisə səngimək bilmirdi. Axırda belə qərara gəldilər ki, meşə bilicisi olan qırqovulun yanına şikayətə getsinlər. Quşlar qırqovulun yanına gəldilər. Sarıköynəklər heç kəsə imkan verməyərək şikayətə başladılar.

Sarıköynəklər: Meşənin bu hissəsi bizim doğma vətənimizdir. Kolluqlardakı və ağaclarıdakı yuvaları bizim babalarımız qurublar.

Meşə sərçələri: Xeyir, həmin yuvaları biz bu yaz min bir əziyyətlə toxumuşuq.

Aparıcı: Sarıköynəklər hay-küy salır, özlərini didib-tökür heç kəslə razılaşmaq istəmirdilər. Qırqovul belə qərara gəldi ki, quşları imtahan etsin. İki kağız parçasına iki sual yazıb quşlara

təqdim etdi. Sərəçələr asanlıqla sualı oxuyub cavabını verdilər. sarıköynəklər isə yazıdan heç bir şey anlamadılar.

Qırqovul: Niyə sualıma cavab vermirsiniz?

Sarıköynəklər: Biz burada yazılanları oxuya bilmirik.

Qırqovul: Bu ki, sizin öz doğma dilinizdə – sarıköynək dilində yazılmışdır.

Aparıcı: Sarıköynəklər pərt olaraq sakitcə dedilər:

Sarıköynəklər: Biz öz dilimizdə yazıb-oxuya bilmirik.

Aparıcı: Meşəni istehzal bir gülüş bürüdü.

Qırqovul: Bir şəxs ki, öz ana dilini bilmir, deməli, o xalqının, vətəninə tarixindən, mənəviyyatından, adət-ənənəsindən xəbərdar deyil. Deməli, bayaqdan sizin dediklərinizin hamısı yalan imiş. İtirilmiş torpağı sonradan geri qaytarmaq mümkündür, ancaq itirilmiş dili nə bərpa etmək nə də geri qaytarmaq mümkündür. Vətən isə hər şeydən əvvəl dil deməkdir. Vətəni qorumaq, onu itirmək istəməyən hər kəs ilk növbədə öz dilini qorumalıdır. Biz öz dilini bilməyən, ona hörmət etməyən heç bir quşla qonşu olmaq istəmirik.

Aparıcı: Bu sözlərdən sonra sarıköynəklər bir kəlmə belə söyləmədən oranı tərk etdilər. Onlar özlərini müdafiə belə etmədilər. Çünki haqsız olduqlarını bilirdilər.

Kitabxanaçılar tərəfindən dünya dilləri haqqında olan maraqlı informasiyaların oxuculara çatdırılması onların diqqətini cəlb edəcək. Bu məqsədlə müxtəlif dünya xalqlarının dilləri haqqında olan bəzi məlumatları sizə təqdim edirik. Yer üzündə təqribən 5-6 min dil mövcuddur. Kommunikasiyaların (kommunikasiya sözünün mənası birlikdə görülən iş, ünsiyyət deməkdir) inkişafı ilə əlaqədar olaraq, canlı dillərin sayı iki həftədə bir dil olmaqla

azalır. Dilin qorunub saxlanması üçün o, təqribən yüz min adamın danışığı dili olmalıdır. Hazırda 400-dən artıq dil itməkdə olan dil sayılır. Həmin dillərdə çox az sayda ahıl adam danışır. Ahıllar öldükcə dilləri də onlarla birlikdə ölür. Məsələn, Afrikada bikia dilində 1, qoundo dilində 30, elmolo dilində 8; Cənubi Amerikada texulçe dilində təqribən 30, itonama dilində 100; Şimali Amerikada kaquila dilində 100; Avstraliyada alau dilində təqribən 20 nəfər danışır.

Dillərin ölü dillərə çevrilməsinin səbəblərindən biri həmin dillərdə danışanların əhali sayı üzrə qeyri-bərabər yayılmasıdır. Belə ki, planetimizin əhalisinin 80 faizi yalnız 80 dildə danışa bilir. Bununla belə, 3,5 min dil Yer kürəsi əhalisinin 0,2 faizinin payına düşür. Dilin aradan çıxması prosesinin əsas səbəbi qloballaşma və miqrasiyadır. Adamlar kütləvi şəkildə kəndlərdən şəhərlərə köçdükləri üçün müəyyən vaxtdan sonra öz xalqının dilini unudur.

Hazırda mövcud olan dillərin yarısı təqribən yüz ildən sonra istifadədən kənarda qalacaqdır. Dillərin bir çoxu həmin dillərdə danışanların daha güclü dil mühitinə daxil olması səbəbindən aradan çıxır. Buna görə də sayca kiçik xalqların və dövlətçiliyi olmayan xalqlar öz dillərinin aradan çıxmaq təhlükəsi ilə üzləşir. Uşaqların 70 faizdən azının öyrəndiyi dil ölümə məhkum dil sayılır. YUNESKO-nun "Yox olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dünya dilləri Atlası"nın məlumatına görə, hazırda Avropada təqribən 50 dilin yox olmaq təhlükəsi var. Linqvistikada canlı və ölü dil məfhumları məlumdur. Canlı dil insanların gündəlik ünsiyyətində işlədilən dildir. Ölü dil isə nə vaxtsa istifadədən kənarlaşdırılmış və öz inkişafını dayandırmışdır. Latın dili ölü dillərdən biridir. Buna baxmayaraq, həmin dil dəyişməz qaldığından elmi terminlərin göstərilməsi üçün istifadə olunur. Latın dili müasir roman dillərinin xələfidir. Bir sıra hallarda ölü dil yenidən canlı dilə çevrilə bilər. Buna ivrit dilini misal

göstərmək olar. Suriya, finikiya, puni, Akkad, elam, şumer, tirren, ket, qədim Çin, çağatay, hun, Xəzər, bulqar, murom, meşşer, vediy, soqdi, Avesta, sak, parfiya, Midiya, qədim fars, orta fars, toxar, qədim Makedoniya, qədim yunan, Frigiya, venet, messap, dalmasiya, yan, qədim rus, qərbi rus, praslavyan, Prussiya, qot, şərqi german, qədim sakson, qədim ingilis, orta ingilis, qədim İrlandiya və s. dillər ölü dillərə misal göstərilə bilər.

Kitabxanalarda keçirilən əsas tədbirlərdən biri ədəbi-bədii gecələrdir. Ana dilinə həsr olunmuş **“Əsrlərin yadigarı ana dilim”** adlı ədəbi-bədii gecənin ssenarisini sizə təqdim edirik: (*Səhnədə Heydər Əliyevin dil haqqında söylədiyi sözləri əks olunmuş plakat asılıb.*)

İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur.

Ulu öndər Heydər Əliyev

Tədbir M. Maqomayevin ifasında “Azərbaycan” mahnısı ilə başlayır. Aparıcılar səhnəyə daxil olur.

I aparıcı: Qalxıb şah dağına söz istəyirəm,
Çatsın hay-harayım dinləyənlərə.
Mən nankor deyirəm, nacins deyirəm
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Salam, əziz uşaqlar, əziz qonaqlar, bugünkü tədbirimiz ana dilimizə həsr olunub.

II aparıcı: İnsanın bütün həyatı dillə bağlıdır. O lap balaca vaxtından ətrafındakıların danışığını eşidə-eşidə dil açmağa başlayır. Hələ heç danışa bilmədiyi zamanlarda ana laylasındakı şirinliyi, doğmalığı hiss edir, nənəsinin nağıllarında hər sözün ahəngini öz zehninə hopdurmağa cəhd göstərir. Belə ki, dilimizin bizə sevdirlməsində analarımızın rolu əvəzsizdir. Anamız şirin laylaları, nazlamaları, nağılları ilə bizə ana dilimizi aşılamiş, onu bizə sevdirmişdir. Uşaq yavaş-yavaş böyüyüb məktəb illərinə qədəm qoyur. Müəllimin canlı söhbətləri, oxuduğu kitablar, heç özü də hiss etmədən, onun nitqini gündən günə zənginləşdirir, cilalayır. Hər birimiz böyüdükcə dilimizin şirinliyini hiss etmiş, onun sadəliyini, gözəlliyini və əzəmətini duyaraq onu daha çox sevməyə başlamışıq.

Oxucu Bəxtiyar Vahabzadənin “Ana dili” şeirini söyləyir.

Mənim anam
Savadsızdır,
Adını da yaza bilmir
Mənim anam..
Ancaq mənə,
Say öyrədib,
Ay öyrədib,
İl öyrədib;
Ən vacibi:
Dil öyrədib
Mənim anam...
Bu dil ilə tanımışam
Həm sevinci,
Həm də qəmi...
Bu dil ilə yaratmışam
Hər şeirimi,

Hər nəğməmi.
Yox, mən heçəm,
Mən yalanam,
Kitab-kitab sözlərimin
Müəllifi-mənim anam!..

I aparıcı: Bizim ana dilimiz Azərbaycan dilidir. Biz bu dilin sədası altında böyüyüb boya-başa çatmışıq. Xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsini yaradan Koroğlu da, Babək də bu dildə danışmış, Xətai, Füzuli kimi sənətlərimiz öz sənət nümunələrini bu dildə yaratmışlar. Bir sıra dünya ədəbiyyatı nümayəndələri də dilimizin gözəlliyinə heyran qalmış onu yüksək qiymətləndirmişlər: Böyük Fransa yazıçısı Aleksandr Düma dilimizin gözəlliyi haqqında belə bir ifadə işlətmişdir: “Bu dildə sait səslərin çox olması və ahəng qanunu həmin dili ən yaxşı musiqi dili imkanına malik etmişdir. Azərbaycan xalqı şair xalqdır. Burada analar öz uşaqlarını şeirlə, laylalarla yatırırlar.”

II aparıcı: Bəli, həqiqətən də bizim dilimiz geniş imkanlara malik bir dildir. Lakin onun bu səviyyəyə çatması heç də asanlıqla mümkün olmamışdır.

I aparıcı: Doğma dilimiz bu günümüzdə gələncə kimi məşəqqətli yollar keçmiş, əsrlər boyu təzyiqlərə məruz qalmışdır. Sasanilərin, ərəblərin, monqolların, rusların işğalları zamanı dilimizə böyük təsirlər olmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq ana dilimiz öz varlığını qoruyub saxlaya bilmiş, bütün sınaqlardan üzü ağ çıxmışdır.

Oxucu Bəxtiyar Vahabzadə “Ana dili” şeirini söyləyir.

Dil açanda ilk dəfə ana söyləmişik biz,
“Ana dili” adlanır bizim ilk dərsliyimiz.
İlk mahnımız laylanı anamız öz südüylə

İçirir ruhumuza bu dildə gilə-gilə.
Bu dil, bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil, bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil, tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi.
Bu dil, əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub, nəsillərə biz də hədiyyə verək.
Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Yatağına sığmayan çayların hiddətindən
Bu torpaqdan, bu yerdən
Elin bağırdan qopan, yanıqlı nəğmələrdən,
Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,
Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,
Ağ saçlı babaların əqlindən kamalından,
Düşmənlə üstünə cuman o Qıratın nalından
Qopan səsdən yarandı.
Sən xalqımın aldığı ilk nəfəsdən yarandı.
Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəb oğlu məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.
Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqlarla dolu
Tarixi varaqlanır,
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.
Mənim adım-sanımsan,
Namusum vicdanımsan.
Bu dil tanıtmış bizə dünyada hər şeyi,
Bu dil əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub nəsillərə biz də hədiyyə verək.
Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,

Bunu iftixar bilən
Modalı ədəbazlar
Qəlbini oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Qoy bunlar mənim olsun.
Ancaq vətən çörəyi,
Sizlərə qənim olsun.

II aparıcı: Azərbaycanda dövlət dili funksiyasını tarixən müxtəlif dillər daşımışlar ki, bunların da içərisində əsas yeri ərəb, fars, rus dilləri tutmuşdur. Xalqın dili olan Azərbaycan dili müəyyən mərhələlərdə dövlət dili səviyyəsinə qalxmaq imkanına malik olsa da, bu uzun müddət gerçəkləşməmişdir. Hər şeydən əvvəl bu ona görə idi ki, mövcud dövlətlərin xarici siyasəti onların varlığı üçün daha vacib idi.

I aparıcı: Neçə-neçə müharibədən keçən Şah İsmayıl Xətai Azərbaycan dövlətini yaratmış, dilimizi də ilk dəfə olaraq rəsmi dövlət dili elan etmişdir. Xətai ilə yanaşı bir çox şairlərimiz ana dilimizdə sənət nümunələri yaratmış, öz əsərlərində ana dilimizi vəsf etmiş, onun şirinliyini, səlisliyini, xüsusilə vurğulamışlar.

Oxucu Teyyub Qurbanın “Ana dilim” şeirini söyləyir.

Anamın şirin laylası,
Varlığımın əks sədası,
Övladımın öz dünyası
Ana dilim!
Cavanşirlər yadigarı,
Babəklərin şah vüqarı
Füzulinin misraları
Ana dilim
Koroğlunun nərəsidir,
Nərimanın nəfəsidir,
Üzeyirin nəğməsidir.
Ana dilim!

Heyran qoyub nağılları,
Xəzinəsi könül varı,
Hər cümləsi bir mirvarı
Ana dilim!..

II aparıcı: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Azərbaycan türkcəsi dövlət dili elan olunsa da, Xalq Cümhuriyyətinin ömrü az oldu.

I aparıcı: Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycan Respublikasının rəsmi dili elan edilsə də, bu tamamilə formal xarakter daşımışdır. Bütün rəsmi sənədlər rus dilində yazılır, dövlət idarələrində rus dilinə üstünlük verilirdi. Bütün maneələrə baxmayaraq müxtəlif dövrlərdə ziyalılarımız ana dilimiz uğrunda mübarizə aparmış doğma dildə qəzet və jurnallar nəşr etmişlər. Həsən bəy Zərdabinin “Əkinçi” qəzeti, Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalı, Əli bəy Hüseynzadənin “Füyuzat” jurnalı ana dilində olan ilk nəşr nümunələrimizdir. Bu nəşrlər ana dilimizin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

Oxucu Süleyman Rüstəmin “Dilimə dəymə” şeirini söyləyir

Mən sənin dilinə dəymirəm, cəllad,
Gəl sən də bu ana dilimə dəymə!
Sənin də bağın var, gülün var, çəkin,
Bağımda əkdiyim gülümə dəymə!

Həsədlərlə baxdın çəmənimə sən,
Gör bir nələr etdin vətənimə sən,
Yan-deyib, od vurdun bədənimə sən,
Altında atəşdir külümə dəymə!

Mən ağa ağ dedim, qaraya qara,
Sən məni istədin çəkəsən dara
Yenicə sağalır vurduğun yara,
Mənim bu yaralı könlümə dəymə!

II aparıcı: Dövlət dilimizin inkişafında, hazırkı mövqeyinə çatmasında Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xidmətləri danılmazdır. Dövlət başçımızın “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” imzaladığı 18 iyun 2001-ci il tarixli fərman müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Heydər Əliyevin başladığı bu siyasət Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir.

I aparıcı: Əsrlərin əmanəti olan doğma dilimizi qorumaq, ona hörmətlə yanaşmaq hamımızın müqəddəs borcumuzdur. Əmanətə isə xəyanət etmək olmaz.

II aparıcı: Bu gün elə insanlar vardır ki, ömrü boyu öz millətinin əhatəsində yaşayıb işləsə belə Azərbaycan dilində bir kəlmə belə olsun danışa bilmir və ya bu dildə danışmağı özünə ar bilir. Əlbəttə, xarici dil bilmək müsbət haldır. Lakin doğma dili başqa dillərə dəyişmək bağışlanılmaz bir haldır. Unutmaq olmaz ki, dilin varlığı millətin varlığını sübut edir. Dilimizə laqeyd yanaşanlar, eyni zamanda mənsub olduqları xalqa, onun milli mənəvi dəyərlərinə, ədəbiyyatına laqeyddirlər.

Oxucu Tofiq Bayramın “Ana dilim” şeirini söyləyir.

Qalxıb Şahdağına söz istəyirəm,
Çatsın hay-harayım dinləyənlərə,
Mən nankor deyirəm, nacins deyirəm
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Bu dil şirinlikdə şərbət kimidir,
Saflığı qorunan sərhəd kimidir,

Anamız Vətən də qürbət kimidir
Öz ana dilini bilməyənlərə!

İtsin gözlərimdən qoy ilim-ilim,
Qəzəb ümmanıyam, yoxdur sahilim.
İlan zəhərindən acıdır dilim
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Döyüşdə bərkiyib el polad olur,
Zirvəyə uçmağa dil qanad olur.
Torpağın sevinci, dərdi yad olur
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Mən qədim “Qarabağ şikəstəsi” yəm,
Üzeyir nəfəsli gül dəstəsiyəm.
Vaqifin, Vurğunun nifrət səsiyəm
Öz ana dilini bilməyənlərə!..

Yad dildən pay umub kişi dilənməz,
Bu ləkə üstündən heç vaxt silinməz.
Füzuli şeirdə kimdir bilinməz
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Beyninə girmədi, ana öyüdü,
Əsilsiz yaşayıb o küt böyüdü,
Görüm haram olsun ananın südü
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Yad əllə bir çiçək, gül dərilməsin,
Canlı meyit olsun, o dirilməsin.
Bu ana torpaqda yer verilməsin
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Ədəbiyyat siyahısı

Abdulla K. M. Dilçiliyə səyahət : Dilçi olmayanlar üçün dilçilik. - Bakı : Mütərcim, 2010. - 200 s.

Aydın A. A. Mənşəyinə görə şəxs adları lüğəti. - Bakı : Şirvanəşr, 2010. - 164 s.

Çobanzadə B. V. Seçilmiş əsərləri : 5 cildə. I cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 336 s.

Çobanzadə B. V. Seçilmiş əsərləri : 5 cildə. II cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 368 s.

Çobanzadə B. V. Seçilmiş əsərləri : 5 cildə. III cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 344 s.

Çobanzadə B. V. Seçilmiş əsərləri : 5 cildə. IV cild. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 200 s.

Çobanzadə B. V. Seçilmiş əsərləri : 5 cildə. - Bakı : Şərq-Qərb, 2007. - 264 s.

Dədə Qorqud Kitabı : ensiklopedik lüğət. - Bakı : Öndər, 2004. - 368 s. - (Azərbaycan xalq ədəbiyyatı).

Əhmədova S. A. Heydər Əliyevin dil siyasəti : monoqrafiya. - Bakı : İncə nəşriyyat evi, 2010. - 231 s.

Əliyev H. Ə. Deyilən söz yadigardır. - Bakı : MBM, 2008. - 32 s.

Heydər Əliyevin dil siyasəti : rəsmi sənədlər. - Bakı : Şirvanəşr, 2009. - 133 s.

Heyət C. M. Dilimiz, ədəbiyyatımız və kimliyimiz uğrunda. - Bakı : Elm və Təhsil, 2011. - 704 s.

Xəlilov B. Ə. Bəxtiyar Vahabzadənin dilçilik görüşləri. - Bakı : Bakı Çap Evi, 2014. - 244 s.

- Xəlilov B. Ə.** İsmayıl Şıxlının dilçilik görüşləri. - Bakı : Bakı Çap Evi, 2014. - 170 s.
- Xəlilov B. Ə.** Müasir Azərbaycan dili : dərslik. - Bakı : Bakı Çap Evi, 2013. - 310 s.
- Xudiyev N. M.** Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. - Bakı : Təhsil, 1997. - 288 s.
- Xudiyev N.** Xalqın tarixi haqqı: dilimiz, varlığımız. - Bakı : Azərbaycan, 2003. - 336 s.
- Xudiyev N.** Zamanın axarı ilə : məqalələr, rəylər, müsahibələr, xatirələr, çıxışlar, ssenarilər. - Bakı : Azərnəşr, 2004. - 744 s.
- Kaşğari M.** Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. I cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 512 s.
- Kaşğari M.** Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. II cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 400 s.
- Kaşğari M.** Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. III cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 400 s.
- Kaşğari M.** Divanü Lüğat-it-türk : 4 cilddə. IV cild. - Bakı : Ozan, 2006. - 752 s.
- Qorqud Ə. F.** Dədə Qorqud Sözü : üçüncü kitab. - Bakı : Maarif, 1999. - 348 s.
- Qoşalı Ə.** Altun Bitig : Qızıl kitab. - Bakı : Vektor, 2007. - 120 s.
- Quliyeva Y. S.** Mahmud Kaşğarinin oğuz dünyası. - Bakı : Adiloğlu, 2010. - 192 s.
- Mehdi N.** Azərbaycan bilinmələrindən sezilən nəsələr : Nəsələrlə nəsələr arasında. - Bakı : 2003. - 172 s.
- Məhərrəmli Q.** Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti. - Bakı : Altun Kitab, 2015. - 288 s.

Məmmədli Q. İmzalar - Bakı : Xatun Plyus, 2010. - 146 s.

Ozanlı Q. Ulu xalq, Ulu inam, Ulu dil. - Bakı : Kitab klubu, 2014. - 96 s.

Serebrennikov B. A. Türk dillərinin müqayisəli tarixi qrammatikası. - Bakı : Səda, 2002. - 381 s.

Tanrıverdiyev Ə. V. Qədim Türk mənbələrində yaşayan şəxs adları. - Bakı : Nurlan, 2009. - 442 s.

Təkləli M. A. Rus dilində türk sözləri. - Bakı : Nurlar, 2006. - 272 s.

Türk mənşəli Azərbaycan şəxs adları sözlüyü. - Bakı : AzAtam, 2004. - 32 s.

Ana dilimiz milli sərvətimizdir
(metodik vəsait)

Ünvan:AZ-1022 Bakı şəh.,S.Vurğun küç.88;
E-mail:info@clb.az
URL:www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 13
Çapa imzalanmışdır: 03.02.2018
Tirajı:100
Pulsuz